

Rojik sorozatával kapcsolatban a problémám elsősorban az, hogy míg a *Szárazságban* a szerelmi szál és a kalandelemek mellett több tér maradt az aktuális társadalmi és környezeti problémák ábrázolására, addig az *Árulás* annyiféle akar lenni (kalandregény, kémregény, krimi, romantikus regény, disztópia, lányregény stb.), hogy ez az érzékenyítő-elgondolkodtató aspektus nem tud hasonló mélységben megjelenni a szövegben. Ennek magyarázatául szolgálhat az is, hogy a szerző által kevert műfaji elemek általában egy műfaj különböző leágazásai (pl. a hard-boiled krimi és a kémregény), így nehezen is férnek meg egymás mellett. A két regény dinamikájára – igaz, kissé ironikusan – ráolvasható a kamaszoknak a második, nyomozóról szóló képregényére reagáló, értékelő komment is: „Kellott volna bele valami, ami egyedivé teszi, legalább egy szerelmi szál, vagy több nyomozás, ilyesmi” [*Szárazság*, 74.]. Mintha a szerző a kommentelő – meglehetősen rossz – tanácsát akarta volna megfogadni a második regény írásánál, azonban ez az eddig használt egyszerű, de jól működő eszköztár kicserélését, az előző szövegben felállított műfaji arányok felrúgását jelentette, és ezzel káoszt vont maga után.

A fiatal felnőtt korosztálynak szóló irodalomban a könnyedebb, szórakoztató jellegű és a komolyabb, gondolkodásra sarkalló szövegekre egyaránt szükség van, és Rojik a két regény kevert műfajiságával e két szempont egyesítésére tesz fontos kísérletet. Azonban azt szeretném hangsúlyozni, hogy, tekintve, hogy a szerzőnek a *Szárazság* volt az első regénye – amit a következő évben már követett is a folytatás –, a nyelvi-szerkezeti hiányosságokon egy erősebb szerkesztői munka is javíthatott volna. A történet azonban kedvelhető, nem idealizált főszereplőinek, aprólékosan kigondolt világának és az olvasónak nyújtott sokféle kapcsolódási pontnak köszönhetően minden kliséjével és szerkezeti következetlenségével együtt is jó átvezető olvasmány lehet a korosztály számára. [*Tilos Az Á*]

KATONA ALEXANDRA

A narrátor diktatúrája

SCHMAL RÓZA: *NAGY FOLYÓK HARAGJA I. – A LADANN KÖNYVE*

Egy spekulatív fikciós szövegnek még mindig sok sztereotípiával kell megküzdenie az olvasók körében. A fantasy esetében ilyen többek között a mágia, a sárkányok és a középkorszerű világ jelenléte, a jó és a rossz harca, illetve az eszképzizmus. Ezek az elterjedt markereken már túlhaladt a műfaj, úttörő alkotók sorának hála a zsáner fokozatosan ellépett attól a tolkieni örökségtől, amely sok olvasó fejében a fantasyt jelenti. Nemcsak középkori díszletek között játszódhat egy történet, illetve a mágia sem követelmény, ahogy a sárkányok sem. Talán a két legfontosabb tendencia a tolkieni szövegeken alapuló megközelítéshez képest a morális szűrőzóna megjelenése (amely egyáltalán nem az elmúlt néhány év érdeme), illetve azoknak a szövegeknek a térnyerése, amelyek nagyon is kritikusak a társadalmi, kulturális közegünk iránt. Ez nem azt jelenti, hogy egy szöveg nem lehet eszképzista, hanem inkább azt, hogy az olvasó befogadói attitűdje mozog a referenciális és az eszképzista olvasat között.

Több kitűnő magyar szerző munkájára is jellemző, hogy a műfaj más arcát tárják az olvasó elé – például Moskát Anita, Sepsi László. Mindez persze elnagyolt és sarkos summázása annak, hogy miben lett más a fantasy (magyar) irodalma az elmúlt öt vagy tíz évben, valamint annak, hogy hol tart most. Mégis fontos azt látni, hogy Schmal Róza 2021-ben megjelent regénye, a *Nagy folyók haragja I. – A Ladann könyve* a tolkieni megközelítéshez képest már egy radikálisan más, egy progresszív, szubverzív és reflektív szcénába érkezett. Mégis olyan, mintha erről a közegekről és változásról keveset tudna a kötet, nagyon is eszképipista és konvencionális marad annak ellenére, hogy bizonyos mértékű elmozdulások felfedezhetők.

A *Nagy folyók haragja* Schmal Róza első fantasy regénye, egy trilógia nyitó-darabja. A kötet egy alternatív világ nemesi és királyi családjainak történetét követi, miközben bevezet a Ladann folyó vidékének földrajzi egységeibe. Az alapkonfliktus a cselekvésekre épül, így a cselekmény abból áll, hogy a ranggal bíró személyek elmenekülnek a hatalom centrumából, és hogy megélhessenek, elrejtőznek, kétkezi munkásoknak állnak, majd sorsszerűen újra találkoznak. A különbség csak annyi a szereplők közt, hogy néhányan már a kezdetektől száműzetésben éltek, míg másoknak a bukástörténetét is végigkövethetjük. Ez a sokszoros áthelyeződés és ismétlődés monotonná és kiszámíthatóvá teszi a cselekményt, a meglepőnek szánt fordulatok pedig érdektelenné válnak a sematizmus, a száműzetésbeli élet és az eltűnt személyekről szóló mendemondák elbeszéléséből kifolyólag, hiszen mindegyik a visszatérést, túlélést vizionálja. Ezek a pletykák a falon logó puska szerepét töltik be a narratívában, és rendre el is sülnek.

A regény a Kolibri Kiadónál jelent meg. Lényegében egy több mint 500 oldalas könyvről van szó. Mindez azért is visszás, mert a kiadó főként a tizenéves korosztályt célozza olvasóközönségként, a weboldal címkéi szerint is a 10–14 vagy a 14 fölötti korosztálynak szól, akik számára első pillantásra elrettentő lehet egy ilyen méretű trilógianyitány, amennyiben nem gyakorlott (fantasy) olvasók. A hatalmas (és ebben a műfaj néhány alzsánerét is követő) fizikai terjedelem ellenére gyorsan olvasható, hiszen a betűk mérete nagy, pont kellemes a sortáv és a margó mértéke, amely miatt viszonylag kevés szöveg kerül egy oldalra. A struktúrája is a gyorsolvasást segíti, hiszen rövid fejezetekből építkezik, amelyek tovább tagolódnak (valójában tömböt alkotnak) év és évszak szerint, amely még több, a cselekményt előre nem mozdító szinte üres oldalt jelent. A *Nagy folyók haragjában* szereplő rengeteg térkép, illetve a kötet közepére helyezett, lexikonszerűen bemutatott családi házak ismertetése az események folyását akasztják meg. Ez nem is jelentene problémát, hiszen fontos gesztus annak érzékeltetése, hogy itt egy fiktív, kreált világról van szó, vagyis a belemerülést nehezítik meg, viszont a cselekmény is sokszor vázaltszerű, így a félezer oldal inkább skiccé, forgatókönyvvé válik.

A vázaltszerűség a regény két komponensében mutatkozik meg erőteljesen: a történetvezetésben és a karakterek megjelenítésében. A *Nagy folyók haragja* rövid felütéssel nyit, amelyben egy trónfosztott, a békét megőrizni akaró király gondolja át, hogy megfelelően cselekedett-e korábban. A fejezet felvázolja a könyv két népcsoportja közt húzóódó feszültséget, illetve egy fontos témára irányítja az olvasó figyelmét, hiszen úgy tűnik, megalapozza a fiktív világot mozgató morális és etikai kérdéseket: a béke megőrzése a fontos, vagy a nép háborús akarata? Az erős és

hangulatteremtő felütés kevésbé lép dialógusba a szöveg többi részével, és a felvetett dilemma szinte kikopik a regényből, csak érintőlegesen, halványan kerül elő, hiszen a gyorsvezetésű történet nem nyit teret a komplex bemutatásra, így a bevezető szinte felesleges expozíciónak tűnik a súlytalanná váló folytatás miatt. A *Nagy folyók haragjában* ugyanis nem igazán vannak téték, a cselekmény nagy időbeli ugrásokkal, sok szálon haladva sodródik a zárlat felé, és nem ad esélyt annak, hogy a konfliktus, az elbeszélés valóban kibontakozzon, vagy annak, hogy valóban fordulatot vegyen.

A rövid fejezetek sem adnak teret annak, hogy ez a mélyülés megtörténhessen, hiányzik az események motiváltsága és a történések egymásba fűzése. Talán ez az oka a tetőpont elmaradásának, a történet nyugodt, egyenletes ütemű hömpölygésének. A lehető legrosszabb zárlat, amikor a „vége” vagy hosszabb változata szerepel, hiszen azt az érzést kelti, hogy egy regény valójában nincs befejezve, ki kell mondani az olvasó felé, hogy itt bizony megszakad a mesélés. Mégis, ha az utolsó mondat után nem szerepelne a *Nagy folyók haragjában*, hogy „Vége az első kötetnek.”, akár nyomdahibát is sejtethetnénk, hiszen a narratív csúcspontok, fordulatok és nyugvópontok kevésbé emelkednek ki a történetiből, a kötet egyszerűen csak véget ér.

Ezzel szorosan összefügg a karaktervezetés is, hiszen a szereplők nem kapják meg a szövegben a valódi teret arra, hogy mozogjanak, gondolkodjanak, tegyenek, érezzenek vagy interakcióba lépjenek egymással. Ha olykor egy-egy fejezet közelebb is engedi az olvasót az érzéseikhez, akkor is azt a hatást kelti, hogy véletlenszerű megoldásról van szó, mert a gondolatok és érzelmek fejlődése hiányzik, nem láthatók a valódi motivációk. Ez pedig a szereplőket vázlatossá teszi, marionettfigurákként szenvednek el mindent, amit a szerző és a narrátor rájuk mér. Például a hercegnőt és a kancellár fiát gyermekként látjuk először, de közös jelenetük alig akad ebben a korban, helyette akkor jelenik meg egy ilyen rész, amikor már fiatal felnőttek, és ekkor is a narrátor révén ismerhető meg: „Olesdan zavartan nevetve simított végig szőke tincsein, és elképzelte, mit szólna a hajóépítő, ha elmondaná, gyerekkorában hányszor totyogott oda hozzá a királylány, hogy megajándékozza egy-egy piros gledrével. / És milyen áhitattal nézett rá közben hatalmas szemével.” [123.] Nem azzal van gond, hogy visszaemlékezésen alapul az elbeszélés, hanem azzal, hogy esetlegesen bukkan fel, és pusztán azt szolgálja, hogy szerelmi szálát lehessen építeni rá, így megkérdőjelezhető a korábban olvasottak alapján, hogy ez a közös múlt valóban létezett-e. Természetesen értelmezhető úgy is, hogy az idő átszínezte az emléket, és ezért intenzívebben jelenik meg, viszont az ajándékozás szokásának rendszeressége és a szereplők közti kapcsolat alig-alig érzékelhető a regény elején, így a szerves beépülés hiánya miatt a visszaemlékezés inkább funkcionális szempontot lát el a karakter érzés- vagy gondolatvilágának árnyalása helyett. Éppen ezért az olvasónak muszáj rábíznia magát a mindentudó narrátorra, elhinni, hogy Olesdan gondolatát, emlékét közvetíti, holott a felszínes, stilizált ábrázolása miatt inkább a narrátor gondolata marad, és nem a fiúé. És éppen ez okoz bizonytalanságot: a narrátor sok információt ad, de hézag mutatkozik a karakterek és a narrátor között, az elbeszélő nem tudja áthidalni, és az olvasó számára is hihetően átadni a figurának a megnyilvánulás lehetőségét. A karakterek nem egy temporális vagy ok-okozati folyamatban helyeződnek el, inkább állóképeket látunk belőlük, ami nem ad teret az árnyalt karakterábrázolásra, és így nem az olvasóban épül fel a személyiség a tettek révén, hiszen a narrátor rögzíti, hogy

ki jó és ki rossz. Ő uralja a szöveget, készen nyújt át minden tulajdonságot, érzelmet. Éppen ezért egyszerre statikus és mozgalmas a regény. A szereplők dinamizmusa, önálló (a narrátortól független) játéktere hiányzik, viszont az időben tempósan halad, a cselekmény elemei gyorsan sorjáznak egymásután: egy halálesettel kezdődik, amelyről szinte megfeledezik a történetvezetés, hogy egy újabb balesetbe, majd menekülésbe és bosszúba forduljon. Nem lehet megállni és feltenni a kérdést: a nyitó eset alatt mi történt, a Nagy kard vajon miért halt meg?

Kézzelfoghatóbb probléma a szereplőkkel kapcsolatban, hogy a nevük idegen, ezért sokáig nehéz elkülöníteni, hogy ki kicsoda, melyik családhoz tartozik, mi a saját története. A kötet végén található magyarázó, függelékként funkcionáló oldalakon sincsenek összegezve a fontosabb ismérvek, így az elején nemcsak az információdömpinggel, a Ladann-völgy otthonossá tételével, belakásával és kiismerésével kell megküzdeni olvasóként, hanem a nevek és szereplők összekapcsolásával is. A sok szereplő, időbeli ugrások és a felvezető utáni teljesen új politikai környezet sem orientálja az olvasót.

A karakter- és történetvezetés kidolgozatlansága és fókuszátatlansága éppen ellenkezően jelenik meg Ladann-völgy földrajzát tekintve. Schmal Róza nemcsak írta a regényt, hanem illusztrálta is, rengeteg térképet rajzolt a helyszínekhez. Mindehhez érdekes nézőpontot választott, hiszen nem egyszerűen felülnézetből, kiterítve látható a táj, és nem is csupán egy város keresztmetszetét mutatja be, hanem a kettő közti pozíció jelenik meg. A kötetben szereplő térképek kiegészülnek föld alatti helyekkel is: könyvtárakkal, orvosi szobával, bányával. A könyvvel való első találkozás is ezekhez a rajzokhoz kötődik, hiszen az egyik térkép került rá a borítóra, viszont a földrajzi nevek nincsenek kiírva. Míg a belső oldalakon a lap színe és a tinta feketesége rajzolja ki a tájat, a borító sötétkék alapján szinte aranyozottnak tűnik a sárgás tájskicc. A kötet főcíme nagy, fehér betűkkel olvasható, amit fénylő kék rajzolatok, folyók ágazatai kereteznek. A cím betűtípusa is felidézi a vizet. A betűk végei szinte likvidnek tűnnek, akár egy folyó. A borító a szűk színpaletta használata, a motívumok összetartása miatt letisztult, és éppen ezzel kelti fel a figyelmet.

A térképen túl is érezhető a földrajzi háttér dominanciája. A fejezetek gyakran egy-egy város, vidék vagy folyó jellemzésével kezdődnek. Nem ritka, hogy kissé leíróvá, lexikonszerűvé válnak a bekezdések, máskor viszont a narrátori jelzőválasztás, megfogalmazás szinte értékitételest sugall, esetleg finoman árnyalja a tájegységeket [„a Ladann [folyó] kéksége rejtélyesebb” [66.]], de mindenképp megszemélyesíti a regény konzekvens képeivel: a Ladannról azt tartják, büszke [66.], és ez a tulajdonsága jelenik meg később is, amikor a folyót el akarják terelni: „A Ladann vize nem oszlott meg régi és új útja között. Nem részesítette előnyben a tágast és megszokottat a szűkkel és szokatlannal szemben, ehelyett kezdettől azon volt, hogy kiszélesítse a járatot, amely a hegy belsején vezetett át.” [109.] A lexikont idéző leírás másik ellenpontja a Ladann-völgy földrajzi történeteire, hiedelmeire való hivatkozás, ezek ugyancsak többletinformációhoz segítik az olvasót, így a befogadó közelebb kerül a *Nagy folyók haragja* világához.

A földrajzról szóló részekben látszik a leginkább a konvencióból való kitörés és a kreativitás, tartalmi szempontból ezek a regény legmegmunkáltabb részei. Például a Ladann és a Shikolt folyók színe eltérő, egymás mellett, ugyanabban a mederben folynak, de a vizük hosszú ideig nem keveredik, ami a helyiek szerint azért történik,

mert a kék vízű Ladann a színére büszke. Annak, hogy a folyók nem keverednek, nem csupán esztétikai jelentősége van, nem egyszerűen a világ különösségét reprezentálja, hiszen a környezeti hatás is kidolgozott: a halak félnek a fehér Shikolttól, így a Ladann folyásában a parthoz közel úsznak, ami a halászok munkamódszerét is meghatározza.

Ebben a részletességben jelenik meg a világunktól való eltávolodás igénye, hiszen a másodlagos világ mint tér kidolgozott, viszont veszélytelennek tűnik, hiányzik az a társadalmi, gazdasági mélység, ami realiztikussá tenné ezt a világot, ami téteket vonultatna fel. Bár a regény második felében a hurrogónoknak nevezett népcsoport esetében megjelenik az idegenség, a másság kérdése, sőt, a női szereplők ebben a kultúrkörben erősek, hangjuk van (még ha idegenként is érkeztek), de a regény zömére mégsem ez jellemző. Mintha a ladanniak és hurrogónok kétfajta karakterábrázolást követnének. Az előbbieket, bár mennyiségében többet szerepelnek, mégis elnagyoltabbak, míg az utóbbi, hurrogón figurák közelebb állnak a realiztikus ábrázoláshoz. Vagyis nemcsak földrajzi cezúra látható a népcsoportok között, hanem reprezentációs, mélységbeli is. A hurrogónok közt élő nők aktívan formálják a politikát, míg a fontos szereplőként megjelölt ladanni nők [a király lánya és a volt kancelláré] belesimulnak a környezetükbe, nem kapnak teret, hogy kibontakozzanak, önállóak legyenek – kivéve a királynőt, akinek bosszúszomjas figurája tenni akar, de archetipikus az ábrázolása, így ő sem tud valóban erős, árnyalt nőként megjelenni.

Mégis erős az érzés, hogy valójában nem a hagyományos női szerepek megtestesítőiként kellene tekinteni rájuk. Ezeknek a problémáknak a „megjelenése” inkább az olvasási rutinhoz és elvárásokhoz, a korábbi tapasztalatokhoz köthető, hiszen mindez ráolvasódik egy-egy narratív elemre, de a regény történet- és karaktervezetése kevésbé fejt ki, emeli be a társadalmi reflexiót. Például a folyó elterelésének következménye, hogy majdnem száraz medret hagy maga után, viszont ökológiai hatása nem látható, azonnal az emberek megélhetése kerül középpontba a narrációban: a hátramaradó forró vizekre fürdőházak épülnek, ami csak fakitermelés révén oldható meg, tehát a felmerülő probléma megoldására az újabb természeti kizsákmányolás jelent megoldást, viszont ezek környezeti hatása sem válik láthatóvá. Éppen a reflektálatlanság, a realiztikusság és kidolgozottság visszaszorulása miatt az eszképzizmus igényének realizációjaként olvasható a regény, ahol mind a karakterek, mind a történet csupán arra szolgál, hogy kilépünk és eltávolodjunk a környezetünkől, és olyan felfedezetlen teret járassunk be, amely nincs a hétköznapi problémáknak alávetve, ahol könnyen belátható, hogy a gondok megoldódnak.

A történet is az utaztatásra épül, a Ladann-völgy újabb helyeinek bejárására. A földrajzi egységek fontosságát jelzi, hogy minden fejezet kettős címmel bír. Egy, amely a tartalomra utal, és egy, amely elhelyezi a térben a történéseket. Valójában olyan, mintha maga a Ladann-völgy lenne a főszereplő, és az egész hatalom és száműzetés körüli alacsony lángon égő bonyodalom az olvasó utaztatását szolgálná. A regény címe is arra utal, hogy az igazi főszereplők a folyók. A stratégiai, a kulturális és a gazdasági szempont is ezt húzza alá, bár a kultúra és gazdasági tényezők, sőt, maga a társadalmi szerkezet is meglehetősen alulreprezentált a természetföldrajzhoz képest. Mégis, a természetföldrajz mint főszereplő értelmezési keretében a szerző által készített térképek átértékelődnek, egészen mást jelentenek, hiszen portrék a főhősről. A szeme színe, bőre árnyalata helyett folyóit, falvait ismerjük meg, és

néhány, a felszínén élő fajt, mint például a sárga amoldent. Az amolden egy drága húsú hal, amelynek szeme mérgező, és elfogyasztása aranypikkelyeket von a test és a belső szervek köré egészen addig, míg a merevségével megbénítja a létfontosságú szervek működését. Ezt a fajt remekül szerepelteti a szerző, hiszen nem díszítőelem, hanem a világot árnyaló eszköz, amelynek a cselekmény szempontjából is funkciója van, ám mégsem válik központi elemmé.

A regény erőssége a nyelve. Pontos, takarékos, feszes mondatok sorjáznak, nincsenek felesleges kötőszavak, a nem kulcsfontosságú *hogy*, *akkor* típusú kifejezések hiányoznak. A tagmondatok nem állnak meg egy-két bővítmény és egy predikatív szerkezet szintjén, a mennyiségüket is jó érzékkel találja el a szerző, így a nyelv nem túl egyszerű és nem is túl komplex, jó ütemben következnek a mondatok, ami szép ritmust ad a szövegnek. Bár gyakran olvashatunk összeforrt és kiüresedett szókapcsolatokat, amelyek szinte közhellyé váltak, mint például a „vad keserűség”, viszont gyakoriak az igen találó megfogalmazások is: „nézték a mederhez lefutó utcákat, a házakat, amelyek úgy simultak egymáshoz, mint fázós gyerekek az anyjukhoz” [349.]. A pillanatnyi hangulatteremtésre és az eltorzult, mérgezés miatt hibridizálódó testek (mint a pikkelyesedés vagy ehhez hasonlóan a csigaváz megjelenése) bemutatására ugyancsak kiemelkedő leírásokat kínál a regény, ami a nyelvi kimunkáltságnak köszönhető.

A *Nagy folyók haragja*ban rengeteg kiaknázatlan potenciál van, csak nagyobb bátorságra volna szükség a kibontásukhoz. A karakterek sok traumát cipelnek, hosszú utat járnak be, mégis a jó–rossz pólusok közt oszthatók fel, nem láthatóak ezeknek a formáló hatásoknak az eredményei. Utaznak, tevékenykednek a tájakon, mégsem élnek igazán, a karakterek hiányában pedig a cselekmény is papírszagú marad. Mindez nehezíti a belépést az olvasó számára, nem tud sem a történettel, sem a szereplőkkel kapcsolatot kialakítani. A fiatal olvasóknak végképp nem kínál belépési pontokat, hiszen azok a dilemmák, amelyek életkorukból adódóan foglalkoztatják őket, nincsenek dramatizálva, egyszerűen megtörténnek. Emellett kérdéses, hogy mennyire ijednek meg a rájuk szakadó információtól a kötet elején, hányan rettennek el Ladann-völgy megismerésétől. A *Nagy folyók haragja* egyszerre próbál a fiatalokhoz szólni, illetve a felnőtt olvasókhöz, de a korosztályok közti billegés miatt nincs fókusza. Először akár egy fiataloknak íródott *Trónok harcán*ak is tűnhet a hierarchiát érintő viszálykodások miatt, de ahogyan a naturalista és realista ábrázolás hiánya miatt a felnőttek számára nem képes egy Westeros-történethez hasonló eseménysort bemutatni, úgy a 10–14 éves korosztály számára sem, hiszen a politikai motivációk, a hatalmi struktúrák nincsenek kifejtve.

A *Nagy folyók haragja*val nem az a gond, hogy nem egy progresszív fantasy, hiszen most is jelennek meg olyan jó regények, amelyek a hagyományosabb vonalvezetésű szövegek közé tartoznak. Inkább az jelenti a problémát, hogy nem találja meg a saját fókuszpontját, és az, hogy szinte fel sem emeli az átugrandó léccet, ha a történet vagy a szereplők vezetéséről van szó. Egyszerűen csak ki akar szakadni a világunkból, kirándulni idegen helyeken. Kár érte, hiszen a Ladann-völgy folyói remek terepet jelentenek a mesélésre, és reményeim szerint az újabb kötetben már nemcsak a világ, hanem a cselekmény és a szereplők is legalább ilyen fontos komponensei lesznek a nyelvileg kiemelkedő regénynek. [*Kolibri*]

BORBÍRÓ ALETTA